

de var dr. phil. Ina Friedlaender, og arbejdet er siden fortsat af Hans Gillingstam, der har dediceret sin bog til Friedlaender. Selvom der har været givet adgang for forskerne, kan selv en nok så fri adgang dog ikke erstatte en egentlig udgave, og Hans Gillingstam fremlægger her resultaterne af sit tålmodige arbejde. Udgivelsen rummer en redegørelse om *miscellanea* og en oversigt over breve fra denne samling, som ikke er bevaret i original, men som er kendt på anden måde. Oversigten angiver også trykkested, og det fremgår herved tydeligt, at langt hovedparten udgives for første gang i nærværende værk. Dernæst følger udgaven af de godt 300 breve, der nu kun er kendt i afskrifter og registre. Værket slutes med person- og stedregister. Udgiveren har bestræbt sig på at medtage alle betydende registre og excerpter, i lighed med den af Diplomatarium Danicum brugte fremgangsmåde (se f.eks. Dipl. Dan. 4. rk. IV, nr. 606). Der findes en del af interesse for danske forhold, herunder både et supplement til et i Diplomatarium Danicum tidligere udgivet brev (Dipl. Dan. 2. rk. VII, nr. 483), og breve der naturligt ville høre hjemme i et supplementsbind hertil.

Anders Leegaard Knudsen

Itzehoe: Geschichte einer Stadt in Schleswig-Holstein, hrsg. Jürgen Ibs, I-II, Itzehoe 1988-1991, 112 + 456 pp.

Til byens 750-års jubilæum i 1988 forelå bind I, der behandler tiden indtil 1814, medens bind II udkom tre år senere. Selvom bindene er meget forskellige i omfang, forekommer delingen ved statsbankerotten og tabet af Norge på en måde mere logisk end det traditionelle politiske skel ved 1864/67. Det bliver således tydeligt, at moderniseringen af infrastrukturen (jernbaner, landeveje) allerede var blevet påbegyndt i den danske tid.

Dispositionen er overvejende kronologisk, idet dog enkelte indskudte kapitler tager sig af specielle emner. Det gælder Ortwin Pelcs fremstilling af byens cisterciensernonnekloster fra grundlæggelsen i midten af det 13. århundrede til dets eksistens i dag som adeligt frøkenkloster (I 43-61), Sabine Jebens-Ibs' bidrag om Alsen-Cement fabrikken (II 194-238) eller afsnittene om forfatteren og kunstneren Wenzel Hablik (II 239-268, 287-300). Man kan altid diskutere, om sådanne specialartikler bedre placeres for sig i et særligt bind, eller de som her skal danne »pusterum« i den kronologiske fremstilling.

Ideen med at behandle en række forfattere samt en maler (W. Hablik) som udtryk for kulturlivet i byen er glimrende; man får derigennem et indtryk af spændingen mellem Itzehoes provinsielle karakter og kunstnernes evne til trods alt at gøre sig gældende i en større sammenhæng.

Bestræbelserne på at få bind I rettidigt færdigt til byjubilæet har desværre ladet et par fejl passere, som ellers ville være blevet fjernet: Frederik I var ikke konge i 1506 (I 76), og der var kun ét britisk angreb på København i 1807. Nelson deltog ikke, idet han var faldet ved Trafalgar i 1805 (men havde været næstkommanderende i 1801), og selv om Wellesley, den senere hertug af Wellington, vandt træfningen ved Køge 29.8.1807, havde han ikke overkommandoen (I 83). Der omtales oprettelsen af Kommerzkollegien i byerne 1838 og deres ophævelse

1773 (sic, I 96), og endelig er den ældste sparekasse i Hertugdømmerne formentlig den i Kiel, der blev grundlagt i 1796 (II 35).

Itzehoes socialstruktur var i det 19. århundrede særpræget, idet de tre største erhvervsgrupper i 1835 var håndværk, tyende og fattige (II 14). Interessante er de ret tidlige tegn på eksistensen af en arbejderbevægelse, selv om de II 62f. og II 106 nævnte eksempler på svendeforeninger ikke ubetinget kan tages som udtryk for en begyndende arbejderbevægelse (den ældste svendeorganisation i Danmark, Odense skomagersvende, er dokumenteret allerede i begyndelsen af det 15. århundrede). Derimod opræder brugsforeninger fra ca. 1860, og en strejke fandt i 1865 sted på sukkerfabrikken i Itzehoe.

Hertugdømmernes økonomi ved overgangen til preussisk styre betragtes som tilbagestående i forhold til Preussen (II 114f.), hvilket kan være rimeligt nok; men er det ikke lige så vigtigt at konstatere, at inden for Helstaten udgjorde Slesvig-Holsten en af de mest udviklede regioner? Flere steder gives der oplysninger om lønninger (II 145f. og 223f.); men da de ikke sammenlignes med priser, får læseren ikke svar på grundlæggende spørgsmål som f.eks., om en arbejders løn tillod ham at stifte familie? For interesserede kan der henvises til H. Schlüters artikel i *Jahrbuch der Heimatgemeinschaft Eckernförde* XLI, 1983, pp. 225-242, der beregner et husholdningsbudget for en arbejderfamilie 1880-1900.

I den nyeste samtidshistorie har Dagmar Vorbeck med rette behandlet atomkraftkampagnerne udførligt (II 364-366 og 369-371) såvel som de radikale indgreb i bykernens struktur (II 373-391). Derimod bliver andre emner yderst kortfattet omtalt som f.eks. sporten (II 355), hvor åbning af sportsanlæg omtales, men ikke de der opnåede resultater, eller hvilke sociale lag, der støttede de enkelte sportsgrene.

En række af de her nævnte er de samme problemer, som er fælles for alle byhistorier; de skal dog ikke skjule, at Itzehoe (og vi andre) med det foreliggende værk har fået en udmærket håndbog til rådighed, der gennem sine udførlige noter og bibliografier indbyder til videre undersøgelser.

Thomas Riis

Vadstenadiariet. Latinsk text med översättning och kommentar. Utgivet genom CLAES GEJROT (Kungl. Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia. Handlingar del 19) Stockholm 1996, 548 s.

I 1988 erhvervede den svenske filolog Claes Gejrot doktorgraden med sin tekstkritiske udgave af det s.k. *Diarium Vadstenense*.¹ Udover at give en tidsvarende udgave af teksten, bød afhandlingen også på grundige undersøgelser af skriverhænder, kronologien i de enkelte indførsler, ordforråd og syntaks m.m. Denne for Sveriges og Kalmarunionens historie så vigtige kilde blev dermed tilgængelig for forskningen i en langt mere tilfredsstillende udgave end Fants udgave fra 1818 i *Scriptores Rerum Suecicarum*. Sammen med Göte Paulssons

¹ Claes Gejrot: *Diarium Vadstenense. The Memorial Book of Vadstena Abbey. A Critical Edition with an Introduction*. (Studia Latina Stockholmiensia XXXIII) Stockholm 1988.